

РОЗДІЛ 8

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ЯК ОДНА ІЗ ОСНОВНИХ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

*к.е.н., доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
Національний університет
«Кієво-Могилянська академія»
Григор'єв Г.С.
аспірантка кафедри економіки та управління
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Кривенко О.В.*

Затяжний період економічних трансформацій завершився формуванням в Україні, яка на початку 90-х була лише уламком радянської економіки, основних засад ринкової системи господарювання: відбулись лібералізація господарських відносин, становлення малого й середнього підприємництва, сформовано власну грошово-кредитну систему, зросла торговельна та фінансова відкритість країни.

Проте, позитивні досягнення 24-х років незалежності не набули системного характеру, який привів би до формування сучасної ефективної конкурентоспроможної економіки — основи національної економічної та політичної незалежності. Натомість, сформувалась модель, яка спирається на отримання прибутків від експорту, переважно сировинної та низькотехнологічної продукції, та «проїдання» цього прибутку через малоефективний популістський соціальний патерналізм та високу частку корупційного перерозподілу національного продукту. При цьому, національна економіка залишилась не здатною належним

чином задовольняти внутрішній попит на непродовольчі споживчі та інвестиційні товари, що обумовило високий рівень імпортозалежності. Країна потрапила в жорстку залежність від кон'юнктури світових ринків, а національна політика — в залежність від потужних лобі експортерів. 24 роки існування такої системи довели її неконкурентоспроможність. Тому сьогодні Україні практично немає чим по-справжньому пишатись (рис.1).

(2014-2015)

Рисунок 1 Індекс глобальної конкурентоспроможності України (джерело: [4])

Отже, підсумком шляху до незалежності, протяжністю майже чверть століття, стала реальна загроза втрати цієї незалежності з усіма її основними аспектами, через втрату економічного потенціалу, розбалансованість фіскальної, платіжної і енергетичної систем, фактичну неплатоспроможність. Де-факто, втраченою є не лише

економічна (в тому числі енергетична) і фінансова незалежність, але й функціональна незалежність. Адже керівництво Уряду та НБУ не мають свободи прийняття рішень з питань своєї компетенції в умовах необхідності залучення значних кредитів від міжнародних фінансових організацій, якими і диктується порядок денний реформ. В результаті — народ України з суб'єкта управління державою перетворився на об'єкт, який абсолютно віддалений від процесів реального управління державними справами, не маючи ані можливості вибирати, ані впливу на визначення майбутнього своєї держави.

Орієнтованість значної частки виробництв з невисокими технологічним рівнем та технічними стандартами на ринки пострадянського простору, критична залежність від постачання енергетичних ресурсів з Російської Федерації обумовили також високу потужність впливу цієї країни на суспільно-політичні процеси в Україні та її геополітичний вибір. Протягом років незалежності, в структурі економіки України переважали негативні процеси деіндустріалізації, монополізації, втрати наукового потенціалу, наростання морального і фізичного зношення основних фондів. Все це призвело до втрати конкурентоспроможності країни [2].

На початку 90-х років Україна була виробником високотехнологічної продукції, сьогодні переважає виробництво низькотехнологічної продукції малоефективну структуру економіки в Україні консервує низький рівень інвестування у виробництва з використанням високих технологій та технологій середньо-високого рівня. Так, у 2014 році їх частка у структурі капітальних інвестицій становила лише 11,5%, в той час як у країнах ЄС вона становить близько 30%, в Японії — 26%, у США — 65,5%. Українські виробники надають перевагу інвестуванню у виробництва з використанням технологій середньонизького та низького рівня (частка у 2014 році — 38,1%), які не потребують значних капіталовкладень, науково-технологічних розробок та мають менший термін окупності.

1) у міжнародній системі спеціалізації та кооперації — перетворення України на переважно сировинну країну (рис. 2). Обсяг промислового виробництва у 2014 році був меншим порівняно із рівнем 1991 року на 13,4% (до 2007 року зменшення складало 24%), при цьому, падіння у переробній промисловості до 2007 року становило 28,9%. Частка машинобудування, яка у 1990 році складала 30,5% промислового виробництва, у 2013 році скоротилась до 8,7%, легкої промисловості — з 10,8% до 0,7%. Натомість, частка хімічної та нафтохімічної промисловості зросла з 5,5% до 7,4%, металургії — з 12,1% до 15,4%.

Групування видів промислової діяльності за рівнем технологічного виробництва включає лише види переробної промисловості. Крім того, розрахунки є орієнтовними, оскільки наявна статистична інформація не містить широкої деталізації підвидів окремих видів промислової діяльності, зокрема машинобудування (виробництва повітряних і космічних літальних апаратів, медичних і стоматологічних інструментів), металургії (виробництво зброї та боєприпасів), виробництва іншої продукції (ювелірні вироби, музичні інструменти тощо).

Посилився аграрний характер економіки. Обсяг сільськогосподарського виробництва перевищив рівень 1991 року на 7,3% (до 2000 року — у 1,74 рази), обсяг добувної промисловості перевищив рівень 2000 року — на 9,9%, суттєво збільшився і експорт продукції цих сировинних видів економічної діяльності (в структурі експорту за 2013 рік частка експорту сільськогосподарської продукції та продукції добувної промисловості становила 18,5% (9,5% — у 2001 році). Частка експорту продукції переробної промисловості складала 58,8% проти 72,7% — у 2001 році [5].

2) у міжнародному поділі праці — перетворення України на експортера «мізків» та робочої сили. Протягом періоду з 01.01.2010 до 17.06.2012, 1,2 млн осіб працювали або шукали роботу за кордоном. Головним чином, за кордоном працюють відповідальні та кваліфіковані робітники. Існуюча в Україні структура економіки не

створює попит на кваліфіковані та освічені кадри та не пропонує їм гідних умов та оплати праці, що підживлює трудову міграцію.

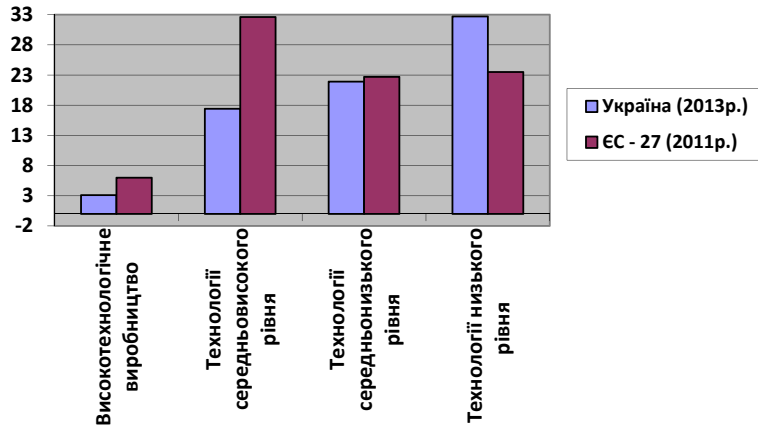

Рисунок 2 Структура випуску ВЕД переробної промисловості за рівнем технологічності виробництва України та окремих країн світу (джерело:[5])

3) у світовій системі розподілу фінансових ресурсів — перетворення України на хронічного боржника. Показники державного та гарантованого державою боргу вже значно перевищили критичний рівень (60% ВВП).

Отже, в Україні сформувалась модель, що зупиняє економічний розвиток країни. Її низькі якісні характеристики (фізична та моральна застарілість фондів, висока енергоємність та низька наукоємність виробництва), превалювання сировинного низькотехнологічного виробництва, відплив професійних кадрів, низька продуктивність та неконкурентоспроможність — все це призводить до поступової деградації країни та посилення її боргової залежності. Це доводять порівняння кількісних показників України та решти світу:

- рівень продуктивності праці в Україні у 2012 році скоротився на 7,2% порівняно з 1991 роком, водночас у країнах ЄС — збільшився на 34%, в цілому у світі — на 59,1%, зокрема, у Туреччині — на 82,9%, у Малайзії — на 74,1%;

- частка показника ВВП на душу населення в Україні порівняно зі світовим скоротилась з 126,4% у 1990 році до 61,1% у 2013 році; із загальноєвропейським — з 45,6% до 24,8% відповідно [6].

Така модель сформувалась у результаті:

- 1) Об'єктивного впливу глобалізаційних процесів, в яких Україна посідає місце сировинно-аграрної економіки з дешевою робочою силою.

- 2) Дезорганізації системи управління в умовах постійних політичних конфліктів у корупційно-олігархічній системі влади.

- 3) Слабкості інститутів громадянського суспільства.

Ця модель характеризується:

- непослідовністю реформаторських змін (наприклад, після досить успішної малої приватизації відбулось розграбування країни через велику приватизацію);

- секторальною фрагментарністю прийняття рішень (стимулювання розвитку окремих галузей здійснювалось, виходячи з близькості конкретних бізнесменів до влади, а не спираючись на стратегічні програмні цілі розвитку країни);

- популістською соціальною політикою при архаїчній структурі соціальної сфери (рішення про підвищення соціальних стандартів диктувались політичними амбіціями, а не економічною можливістю, а реформування постійно відкладалось з політичних міркувань);

- значними міжрегіональними диспропорціями розвитку (галузева спеціалізація регіонів диктує суттєві розбіжності в обсягах виробництва на одну особу. Поширення депресивності територій обумовлює високу залежність від перерозподілу коштів через центральний бюджет);

- вибірковою трансформації інституційного середовища (зокрема так і не відбулось становлення фінансового ринку. Банківська система України не виконує належним чином свою основну функцію — кредитування реального сектору. Слабким є поширення ринкових механізмів господарювання в аграрному секторі. Нереформовані державні природні монополії, житлово-комунальне господарство. Фактично не існує ринку праці).

Першою необхідною умовою відродження незалежності України і повернення її конкурентоспроможності має стати зміна моделі розвитку і принципів, на яких вона будується. Необхідно впровадити активну модель розвитку та визначити цілі, та принципи політики економічного прагматизму, за якими ця модель працюватиме.

Нижченаведені цілі і принципи — це фундаментальні правила і напрями, за якими має жити і розвиватись українська економіка у найближчі п'ять років.

1. Реальне збільшення валового внутрішнього продукту на душу населення та тривалості життя в Україні за максимальної зайнятості населення є пріоритетними цілями економічної політики, яким підпорядковуються інші цілі. Будь-який закон чи інший нормативний акт, що приймається в Україні, не має суперечити цим цілям і жодним способом звужувати можливості для здійснення підприємницької діяльності, якщо це не пов'язано із захистом здоров'я людей, навколишнього середовища та державної безпеки.

2. Жорстке викорінення корупції на усіх рівнях є ключовою комплексною реформою, спрямованою на створення умов для розвитку бізнесу, зростання середнього класу та безпечного і комфортного життя в Україні.

3. Економічний розвиток України ґрунтується на власних цілях, ресурсах і механізмах. Будь-яка іноземна допомога є бажаним і важливим додатком до власних зусиль українців, але не може бути наріжним каменем і ресурсною основою розвитку держави. Зовнішні позики мають бути економічно безпечними і працювати на розвиток, а не на поточне виживання.

4. Зростання внутрішніх і прямих іноземних інвестицій оголошується національним економічним пріоритетом на період до 2020 року. Держава, її органи, кожен державний функціонер стимулюють і забезпечують створення і дотримання сприятливих умов для інвесторів та сприяють діяльності українських, міжнародних та іноземних установ розвитку, а також інвестиційних фондів на території України. Обсяги приросту інвестицій в економіку є основним критерієм оцінки результатів діяльності країни. Держава

також здійснює державне інвестування через створені нею фінансові установи розвитку та виступає їх гарантом, а також каталізатором приватних інвестицій.

5. В умовах обмеженості коштів держава концентрує зусилля на капіталізації державних банків, державних фінансових установ розвитку, а також забезпечує гарантування банківських депозитів усієї банківської системи через фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Оздоровлення банківської системи є результатом відродження сфери виробництва товарів і послуг, а не його передумовою. Збільшення багатства громадян і компаній є запорукою капіталізації фінансових установ.

6. Податкова система України фіксується станом і не змінюється до 2020 року, крім випадків, що пов'язані із виконанням довгострокових міжнародних зобов'язань та стимулювання залучення інвестицій. До цього часу мають бути прийняті законодавчі акти щодо удосконалення бази оподаткування, впровадження принципів соціальної справедливості в оподаткуванні, спрощення адміністрування податків, гармонізації податкової системи із європейською та запровадження прозорих податкових стимулів розвитку.

7. В Україні усі громадяни і підприємства в повному обсязі сплачують нараховані податки за умови, що держава і органи місцевого самоврядування у свою чергу своєчасно, прозоро і повно звітують перед платниками податків за планування та ефективно використання державних коштів на основі програмно-цільового підходу. Закупівлі за державні кошти здійснюються відповідно до прозорих процедур, але за пріоритетом економічної доцільності.

8. Усунення платіжного, фіскального, енергетичного та інших дисбалансів в економіці здійснюється за рахунок прискорених темпів економічного зростання через інвестиції в енергозбереження, розвиток виробництва, експорту, а не шляхом скорочення приватного і державного споживання, посилення податкового тиску чи зростання державного боргу.

9. Приватизація державних підприємств та інше відчуження державних і комунальних активів має на меті модернізацію

підприємств та інфраструктури, а не фінансування поточного дефіциту бюджету. За рахунок надходжень від приватизації та доходів від використання невідновлюваних ресурсів створюється фонд нової економіки, що фінансує і стимулює створення активів енергоефективної, високотехнологічної, з високою доданою вартістю і конкурентоспроможної на світовому ринку економіки, яка має стати основою для стратегічного розвитку країни.

10. Держава сприяє інвестиціям у наукові дослідження і інноваційній діяльності у приватному секторі та економічно їх стимулює. Держава збільшує фінансування наукових досліджень через механізм державних замовлень, виконавцями яких можуть бути як державні, так і приватні та громадські дослідні центри [2].

Ці десять принципів політики економічного прагматизму мають стати фундаментом для нової моделі розвитку. Вони мають бути прийняті та підтримані українським суспільством, і стати керівними принципами в діяльності законодавчої і виконавчої влади під час здійснення нею повноважень, визначених Конституцією і законами України. Порушення цих принципів громадянином, державним службовцем, бізнесменом чи політиком означатиме відступ від цілей побудови незалежної і успішної України.

Макрокритеріями досягнення поставленої цілі мають стати наступні кількісні та якісні зміни в економіці.

По-перше, збільшення ВВП на душу населення з 3083 дол. США у 2014 році до 9163 дол. США у 2025 році та відповідне зменшення розриву у відношенні ВВП на душу населення між Україною та країнами-світовими лідерами, а також країнами, що швидко розвиваються.

По-друге, подвоєння ВВП протягом 2015-2025 років

По-третє, структурно-технологічна перебудова економіки в цілому та промисловості України, зокрема в напрямку розширення частки валової доданої вартості середньовисокого та високотехнологічних секторів (з 3,6% та 0,5% у 2014 році до 6,1% і 2,1% у 2025 році відповідно (табл.1).

Таблиця 1 Зміна структури ВДВ за основними видами економічної діяльності за рівнем використання технологій (стратегічний сценарій) (джерело: [8])

Виробництво з використанням:	Вид економічної діяльності	2014	2020	2025
Високих технологій	Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	0,5	1,3	2,1
	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції			
Технологій середньо-високого рівня	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	3,6	4,5	6,1
	Виробництво електричного устаткування			
	Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань			
	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів			
Технологій середньо-низького рівня	Виробництво інших транспортних засобів	3,1	3,1	3,1
	Виробництво коксу та коксопродуктів; виробництво продуктів нафтопереробки			
	Виробництво гумових і пластмасових виробів			
	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції			
Технологій низького рівня	Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	5,9	5,1	4,8
	Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів			
	Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів			
	Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування			
	Виробництво меблів; іншої продукції; ремонт і монтаж машин, і устаткування			

По-четверте, підвищення частки експорту як у ВВП в цілому з 49,2% у 2014 році до 69% у 2025 році відповідно, так і у структурі використання товарів та послуг середньовисоко- та високотехнологічних секторів.

По-п'яте, зниження рівня безробіття з 9,3% в 2014 до 5,5% в 2025 році та підвищення рівня зайнятості з 56,6% у 2014 до 67% у 2025 році за рахунок створення нових робочих місць (насамперед, у середньовисоко- та високотехнологічних секторах та забезпечення гідною роботою економічно активного населення [8].

Єдиним можливим способом досягнення цих параметрів є значне вливання інвестиційних ресурсів в українську економіку. Враховуючи уроки минулого, проблеми сьогодення, виклики майбутнього та прагнучи економічної незалежності за усіма її основними параметрами, протягом найближчих 10 років Україна здатна перейти до високотехнологічної, експортоорієнтованої, соціально-відповідальної моделі економіки, яка генеруватиме високий попит на професійні кадри, акумулюватиме значний фінансовий ресурс на інвестиційній (неспекулятивній) основі та буде інтегрована до світової економічної системи на основі високої конкурентоспроможності.

Пропозиції щодо нової моделі базуються на наукових дослідженнях, які стверджують, що структура експорту країни визначає динаміку її економічного зростання. Тобто, чим більше продуктів з високою доданою вартістю в структурі експорту, тим більший у країні рівень ВВП на душу населення.

Модель економіки, що склалась в Україні, має структуру експорту, в якій превалюють сировинні товари.

Частка високотехнологічного експорту в загальному експорті продуктів переробної промисловості в Україні становить лише 6%, тоді як за даними Світового банку у розвинених країнах цей показник складає 20-25% (Велика Британія — 22%, Швейцарія — 26%, Нідерланди — 20%, Франція — 25%, Республіка Корея — 26%). З іншого боку, у країнах, економіка яких стабільно і стрімко зростає,

цей показник складає понад 40%: Малайзія — 44%, Сингапур — 45%, Філіппіни — 49% [6].

За умови збереження існуючої структури виробництва та експорту, потенційне зростання української економіки не зможе перевищити 3% на рік. Але для того, щоб почати наздоганяти розвинуті економіки і досягнути, за стратегічним сценарієм, ВВП на душу населення 9 163 дол. США у 2025 році, темпи зростання економіки мають складати понад 7% щорічно. Для цього необхідно змінити структуру експорту у напрямку підвищення частки високотехнологічних товарів, і, відповідно, провести структурну перебудову виробництва та економіки загалом.

Ключову роль в цьому має зіграти держава. Саме вона, застосувавши відомі у світі інструменти державної політики, має:

- показати напрям, в якому буде йти стратегічний розвиток;
- стимулювати приватний сектор вкладати капітал у високотехнологічне виробництво;
- мінімізувати ризики започаткування бізнесу у перспективних секторах, частково взявши їх на себе.

Політика економічного прагматизму враховує результати наукових досліджень, зокрема матрицю БКГ, яка дозволяє чітко сформулювати галузеві пріоритети та систему заходів державної підтримки, виходячи з традицій виробництва, наявних переваг, а також майбутньої спеціалізації України у світовій системі виробництва та кооперації. Для розподілу і пріоритезації інвестиційного ресурсу та державної підтримки види економічної діяльності передбачається розподілити на чотири групи, залежно від їх впливу на зміну економічної моделі (рис.3). Основними критеріями розподілу є додана вартість, що створюється в цих секторах, та можливість експортувати товари чи послуги.

Матриця БКГ (англ. BCG matrix, інша назва — матриця «зростання — частка ринку» Бостонської консалтингової групи) — один з найбільш відомих методів класифікації напрямків діяльності

компанії (виробництва продуктів, надання послуг тощо) за критерієм потенційної прибутковості.

Метод є теоретично обґрунтованим. У його основу закладено дві концепції: життєвий цикл товару (товар у своєму розвитку проходить чотири стадії: вихід на ринок (товар—«проблема»), зростання (товар—«зірка»), зрілість (товар—«дійна корова») і спад (товар—«собака»)) та ефект масштабу виробництва.

На матриці по осях відображаються зростання попиту (вертикальна вісь) і частка ринку (горизонтальна вісь). Поєднання оцінок цих двох показників дає можливість класифікувати товар та віднести його до однієї з категорій.

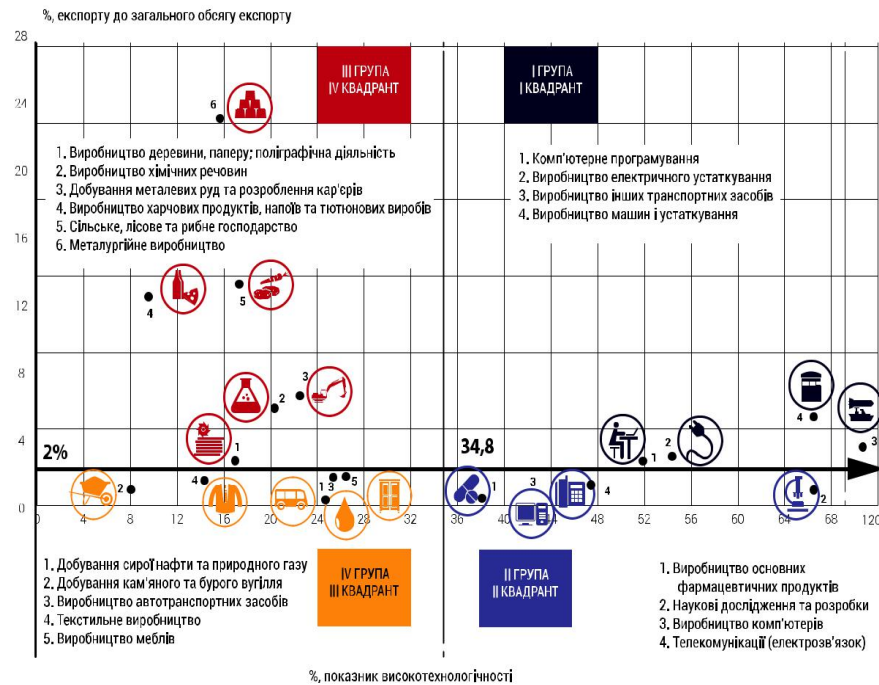

Рисунок 3 Групування видів економічної діяльності на основі БКГ - матриці

Для зростання реального ВВП на рівні 6-7% щорічно пропонується використовувати високотехнологічну та експортоорієнтовану модель розвитку. Залежно від того, яку додану вартість генерує той чи інший сектор, та яке значення має в українському експорті, всі галузі української економіки було поділено на чотири категорії (групи): стратегічні лідери (І квадрант), поточні лідери (IV квадрант), потенційні лідери (II квадрант) і проблемні сфери (III квадрант).

На осі абсцис сектори української економіки розташовані відповідно до частки валової доданої вартості (ВДВ) у випуску, скоригованої на 3 коефіцієнти: високотехнологічності, субсидіювання та ренти.

Для надання пріоритету тим секторам, що мають високу інноваційну складову, показники частки ВДВ було помножено на 4 для тих секторів, що за класифікацією OECD-Eurostat визначаються як високотехнологічні, на 3 — для тих, що мають середньо-високий вміст технологій, на 2 — середньо-низький вміст технологій і всі інші — на 1.

Для вилучення із пріоритетних тих секторів, що отримують субсидії і мають природну ренту, тобто отримують надприбутки за рахунок виснаження природних ресурсів України, їх частки ВДВ було перемножено на коефіцієнти субсидіювання та ренти, що мають показники нижче одиниці, або на 1, у разі відсутності субсидій чи ренти.

На осі ординат сектори української економіки розташовано відповідно до їх частки у загальному експорті (не скориговані).

Перша група — «стратегічні лідери» — комп'ютерне програмування, консультування та надання інформаційних послуг; виробництво транспортних засобів (зокрема, поїздів і локомотивів, літаків і космічних суден, суден і човнів, а також деталей для цих транспортних засобів); виробництво електричного устаткування.

Це — унікальні інноваційні сектори, що генерують високу додану вартість, залучають висококваліфікованих фахівців, мають

значний потенціал отримання ринків і можуть забезпечити стрибок України у розвитку, наблизивши її до високотехнологічних економік світу. Проте, ці сектори потребують значних інвестицій, а також, враховуючи унікальність деяких з них, є високо ризиковими.

ІТ-ринок має найвищий рівень глобалізації: за даними ДП «Укрпромзвнїшек-спертиза», річний обсяг світового виробництва складає 3 770 млрд дол. США, в той час як обсяги експорту становлять 3 000 млрд дол. США або 79% виробництва. Середньорічні темпи зростання виробництва за 2003-2013 роки становили 5%, а експорту — 6,2%. Тобто цей ринок зростає помітно швидше, ніж світова економіка (середньорічні темпи зростання світової економіки — 4%), і є сприятливим для входу нових компаній і просування нових продуктів.

Україна має потенціал розвитку цього сектору економіки з огляду на наявність кваліфікованих кадрів та системи освіти, що зможе забезпечити його основним фактором виробництва — людським капіталом.

Згідно з класифікацією EUROSTAT-OECD, продукція галузі виробництва повітряних і космічних літальних апаратів та електричних машин також відноситься до таких, що мають високу інноваційну складову. Продукція цих галузей разом складає 46% високотехнологічного експорту в світі. Україна має багаторічний досвід та низку великих підприємств, що працюють в цих галузях. Сьогодні електричне устаткування та транспортні засоби (повітряні і космічні літальні апарати, супутнє устаткування, залізничні локомотиви, судна і човни) становлять відповідно 2,35% та 3,16% загального експорту України. Україна має виявлені порівняльні переваги у секторі виробництва машин та електротехнічного обладнання з Австралією, Фінляндією, Німеччиною та ін. (табл. 2) Це означає, що у ці країни може бути нарощений експорт машин та електричного обладнання [3].

Таблиця 2 Індекс виявлених порівняльних переваг України, машини та електротехнічне обладнання за країнами - партнерами

Партнер	2009	2010	2011	2012	2013
Австралія	1,46	1,31	1,58	1,2	1,52
Боснія і Герцеговина	0,13	0,74	0,16	0,84	1,03
Чилі	0,03	1,11	0,06	1,55	1,58
Фінляндія	0,47	0,51	0,46	1,02	1,06
Німеччина	0,87	0,79	0,93	1,06	1,06
Угорщина	1,12	1,36	1,24	1,19	0,87
Російська Федерація	0,85	0,66	0,6	0,65	0,73

Також, до «стратегічних лідерів» відносяться всі існуючі та потенційні підприємства і навіть галузі, що можуть виникнути в результаті політики уряду, спрямованої на підтримку інновацій. Так, за оцінками PwC, які здійснювались для Австралії, розвиток та підтримка «високотехнологічних стартапів» до 2033 року можуть додати 109 млрд дол. США, або 4% до ВВП Австралії, і створити 540 тис. робочих місць. Слід зазначити, що потреба в інвестиціях для створення одного робочого місця в високотехнологічних сферах є надзвичайно високою (у даному випадку — 202 тис. дол. США на 1 робоче місце). Подібні розрахунки можуть бути цілком справедливими і для України [5,6].

Роль держави у розвитку вищезазначених секторів має бути ключовою і реалізовуватись, у тому числі, у формі прямого фінансування, податкових стимулів для найму висококваліфікованих кадрів та інвестицій в інновації та наукові розробки, державних гарантій, кредитування і страхування за допомогою існуючих і новостворених інституцій та інструментів розвитку.

Друга група — «потенційні лідери» — виробництво основних фармацевтичних продуктів, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції.

Це — сектори з високим рівнем доданої вартості та низькою часткою експорту у загальному експорті країни, проте, вони мають потенціал виходу на міжнародні ринки або потенціал імпортозаміщення на внутрішньому ринку. Кожну галузь та підгалузь в групі «потенційних лідерів» необхідно досліджувати окремо, оскільки у перспективі вони можуть стати як «стратегічними лідерами», так і перейти до третьої групи — «проблемні сфери» — безперспективних видів діяльності.

Виробництво фармацевтичних продуктів та виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції відносяться до високотехнологічних секторів за класифікацією EUROSTAT-OECD. Розвиток цих секторів є перспективним з огляду на високий внутрішній попит, а також наявність сировини та відносно дешевої кваліфікованої робочої сили.

Крім того, ці товарні групи є перспективними і на зовнішніх ринках. У структурі імпорту хімічної продукції ЄС, одного з основних торгових партнерів України, фармацевтична продукція становить 35,3% без врахування внутрішніх поставок в межах ЄС. В свою чергу, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції у структурі імпорту машин та транспортного устаткування ЄС становить дещо менше — 14,9% без врахування внутрішніх поставок в межах ЄС. Справа в тому, що ЄС-28 більше орієнтується на внутрішньорегіональну торгівлю в цій галузі. Торгівля цією продукцією всередині ЄС на 30% перевищує імпорт із інших країн, що не входять в ЄС. Проте, загалом, можна вважати, що в обох секторах існує високий зовнішній попит [6].

Також до категорії «потенційних лідерів» відносяться такі сектори, як освіта, державне управління і оборона, охорона здоров'я, наукові розробки, телекомунікації тощо. Розвиток цих секторів забезпечить Україну якісною інфраструктурою.

Розбудова якісної інфраструктури є одним із ключових завдань держави для забезпечення ефективного функціонування сфери матеріального виробництва.

Однією з перспективних галузей для розвитку в Україні є транспортна сфера. Розвиток транспортної інфраструктури, машинобудування та послуг дозволить забезпечити комплексний підхід до становлення України як транзитної держави. Для розвитку транспортних послуг, держава має забезпечити країну необхідною мережею залізничних та автомобільних шляхів загальнодержавного і місцевого значення, аеропортами та портами, відповідною продукцією транспортного машинобудування. Перспективним напрямом є будівництво внутрішніх автомобільних та залізничних магістралей та приєднання до транспортної мережі ЄС.

Роль держави у підтримці розвитку зазначених секторів має бути досить високою, проте не повинна передбачати безпосереднього втручання у стратегію розвитку та фінансування, а обмежуватися впровадженням проектного фінансування через спеціально створені інституції, що займатимуться відбором перспективних проектів. Серед інших форм державної підтримки можливими є державні гарантії, страхування ризиків експорту, податкові пільги для підвищення якості продукції, переоснащення виробництва та стимулювання експорту. Також держава має забезпечити інтеграцію цих секторів у світові ланцюжки створення вартості, у тому числі, через залучення торговельних представництв України за кордоном [4,7].

Третя група (галузі, що відносяться до четвертого квадранта) — «поточні лідери» — сільське, лісове та рибне господарство; виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; металургійне виробництво; добування металевих руд.

Це сектори, що генерують відносно невисоку додану вартість, здебільшого є низькотехнологічними (виняток — харчова промисловість) та залежними від цінової кон'юнктури зовнішніх ринків. Проте, сьогодні вони є конкурентоспроможними на світових ринках (виявлені високі конкурентні переваги).

Продукція галузей сільського, лісового та рибного господарств займає вагомі позиції в структурі експорту української економіки, а саме: зернові культури становлять 12% загального обсягу

українського експорту; жири та олії тваринного або рослинного походження — 7%; насіння і плоди олійних рослин — 3%; деревина і вироби з деревини — 2%. Якщо співставити український експорт цих товарів зі світовим, то можна виявити, що сьогодні Україна має виявлені порівняльні переваги у виробництві та експорті цих товарів. Також, відносно високим є індекс виявлених порівняльних переваг для харчових продуктів.

Ринок чорних металів характеризується високим рівнем глобалізації, а середньорічні темпи зростання цього ринку складають 3-3,8%, що відповідає темпам зростання світової економіки загалом. Експорт чорних металів сьогодні займає лідируючу позицію в структурі українського експорту і становить 23,9% від загального обсягу експорту товарів за 2014 рік. Виявлена порівняльна перевага України для металів — 4,02.

Роль держави відносно цієї групи секторів є непрямою і полягає у створенні сприятливих умов для ведення бізнесу: забезпечення макроекономічної стабільності, прозорості та легкої в адмініструванні податкової системи, укладання міжнародних угод, що полегшують торгівлю з іншими країнами тощо. Серед можливих форм державної підтримки: використання інструментів торговельного захисту вітчизняних виробників від недобросовісної конкуренції, податкові пільги для використання енергозберігаючих технологій та переоснащення, страхування ризиків експорту за допомогою існуючих і новостворених інституцій та інструментів розвитку.

Четверта група секторів (відносяться до третього квадранта) — «проблемні сфери» — видобуток кам'яного і бурого вугілля, видобуток сирої нафти та газу; теплоенергетика; виробництво автотранспортних засобів; текстильне виробництво та виробництво меблів.

Ці сектори характеризуються, загалом, низькою часткою у структурі експорту України та/або виготовляють продукт з відносно низькою доданою вартістю. У цій групі можна виділити дві підгрупи.

Перша — це сектори, яким притаманні всі або кілька наступних рис:

- низькі темпи зростання;
- значна зношеність основних фондів, що загрожує високою аварійністю виробництва;
- низька додана вартість продукції;
- значний обсяг субсидіювання та необґрунтоване отримання надприбутків за рахунок природної ренти.

Так, субсидії на виробництво у видобутку кам'яного і бурого вугілля у 2013 році становили 55,54% від загального обсягу субсидій, основні фонди у добувній промисловості зношені на 51,7%, а валова додана вартість у 2013 році становила 37,1% випуску цієї галузі (за рахунок низького проміжного споживання та несплаченої державі ренти).

Частка таких секторів має зменшуватись з часом. Тому роль держави при вирішенні проблем їх розвитку має полягати в «соціальному інвестуванні». Тобто держава повинна забезпечити безболісне закриття підприємств та перекваліфікувати працівників для їх працевлаштування в більш прибутковій сфері діяльності.

Друга підгрупа — це такі сектори як виробництво автотранспортних засобів; текстильне виробництво і виробництво меблів. Сьогодні вони також не є конкурентоспроможними на зовнішніх ринках, але, разом з тим, не субсидіюються і не мають природної ренти. Тобто потенційно ці сектори можуть бути віднесені до другої чи третьої групи (третьої — у випадку нарощування експорту, другої — у разі збільшення національної локалізації складових виробництва та, відповідно, частки валової доданої вартості у випуску).

Наприклад, текстильне виробництво є перспективним з точки зору виходу на ринки ЄС. Україна має порівняльні переваги у торгівлі цією продукцією з низкою країн ЄС, зокрема зі Швейцарією, Швецією, Німеччиною, Бельгією, Латвією, Литвою, Фінляндією та ін. В умовах дії Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС, українське текстильне виробництво може використати ці переваги і з часом

збільшити обсяги експортних поставок і перейти з четвертої категорії у третю.

Виробництво меблів також є перспективним з точки зору виходу на зовнішні ринки. За даними ДП «Укрпромзовнішекспертиза», обсяг світового ринку меблів становить 420 млрд дол. США, а середньорічні темпи зростання за 2003-2013 роки — 3,7% на рік. Цей ринок характеризується зміщенням виробництва в країни з дешевою робочою силою, а найбільшими споживачами є ЄС та США. Для України розвиток цього сектору може бути перспективним також з огляду на наявність сировини. Виробництво деревини, за нашою класифікацією, відноситься до «поточних лідерів» і становить 2,26% у загальному експорті.

Отже, загалом питання про зменшення ролі цих секторів у майбутньому залишається відкритим і потребує додаткового вивчення. Серед можливих форм державної підтримки: податкові стимули на експорт продукції, що відповідає європейським та міжнародним стандартам якості, та імпорт обладнання, що не виготовляється в Україні, а також — стимулювання зайнятості звільнених працівників з неконкурентоспроможних виробництв, страхування ризиків експорту за допомогою існуючих і новостворених інституцій та інструментів розвитку [9].

Запропонована структурна реформа дозволить впровадити активну модель розвитку, дати потужний поштовх розвитку бізнесу та сигнал інвесторам щодо нової парадигми розвитку і незмінності її основних принципів. Проте реалізація структурної реформи потребуватиме залучення приватних інвестицій, що є неможливим без відновлення довіри населення до фінансової системи, інституцій і інструментів, які б стимулювали громадян інвестувати у розвиток економіки, та системи державного управління.

Література

1. Закон України « Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
2. Глущенко Л. Д. Усовершенствование государственного регулирования инновационной деятельности промышленных предприятий Украины / Л. Д. Глущенко, Т. Н. Пилявко // Молодой ученый. — 2013. — №9. — С. 169- 173
3. Заречнев А, В. Мусиенко, О. Матвеевко. Состояние инновационной деятельности в Украине. Вісник економічної науки України 2012. — № 2
4. Янковець Т. М. Формування механізму розвитку інноваційного потенціалу підприємства. // ВІСНИК КНУТД – 2011. — №2.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Статистична інформація – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Статистична служба Європейського союзу (англ. Eurostat) [Електронний ресурс] / Державна та загальноєвропейська статистична інформація – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat>
7. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навч. посіб. / С.М. Ілляшенко - Суми: ВТД.: «Університетська книга», 2003. – 278 с.
8. Технологія прориву української економіки [Електронний ресурс] / ВИПУСК №10 – Режим доступу: <http://journal.112.ua/economics/>
9. Іткін О.Ф. Інновації і підприємництво в Україні // Економіка та держава. 2003. - № 5. - с.11-13.
10. Ломачинська І.А. Вплив конвергенції фінансового та реального секторів на розвиток національної економіки України. /І. Ломачинська, А. Кравцова.// Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2012. – том 17, вип. 2. – С. 139-146.
11. Побережець О.В. Ідентифікація та класифікація нематеріальних активів та проблеми їх визначення: [Електронний ресурс] / О.В.

- Побережець, К.В. Іванова // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2 (3). – С. 98-104. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/No2/98-104.pdf>.
12. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти : [моногр.] ; Вип. 1 / за ред. д.е.н., доц. Є.І. Масленнікова. – Херсон: Гринь Д.С., 2016. – Вип. 1. – 854 с.
 13. Масленніков Є.І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства [моногр.] / Є.І. Масленніков. – Одеса : Прес-кур'єр, 2015. – 316 с.
 14. Побережець О.В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства : [моногр.] / О. В. Побережець. – Херсон : Видавництво : Гринь Д.С., 2016. – 500 с.